

HUDUDDA ERKIN RAQOBAT MUHITNI SHAKLLANTIRISH ORQALI TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

Boliyev Alisher Sobirovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, sektor hududlarida erkin raqobat muhitini shakllantirish orqali tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari, ularga yaratilgan shart-sharoit va qarorlar haqida soʻz yurutilgan.

Kalit soʻzlar: tadbirkorlik, inklyuziv barqarorlik, investitsiya, biznes, mulk, kafolat, pul, kapital, transplatatsiya, taraqqiyot, iqtisodiy oʻsish, kambagʻallik.

Annotation: This article discusses the issues of entrepreneurship development by creating an environment of free competition in the regions of the sector, the conditions and decisions created for them.

Key words: entrepreneurship, inclusive sustainability, investment, business, property, guarantee, money, capital, transplantation, development, economic growth, poverty.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы развития предпринимательства путем создания среды свободной конкуренции в регионах отрасли, условия и решения, созданные для них.

Ключевые слова: предпринимательство, инклюзивная устойчивость, инвестиции, бизнес, собственность, гарантия, деньги, капитал, трансплантация, развитие, экономический рост, бедность.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING FARMONI

TADBIRKORLIK MUHITINI YAXSHILASH VA XUSUSIY SEKTORNI RIVOJLANTIRISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O‘SISH UCHUN SHART- SHAROITLAR YARATISH BORASIDAGI NAVBATDAGI ISLOHOTLAR TO‘G‘RISIDA

2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning [taraqqiyot strategiyasini](#) amalga oshirish, shuningdek, inklyuziv va barqaror iqtisodiy oʻsishga erishish orqali kambagʻallikni ikki barobarga qisqartirish, iqtisodiyotda raqobatni taʼminlash, tadbirkorlik subyektlariga teng sharoitlar yaratish, bozor munosabatlariga toʻlaqonli oʻtishni jadallashtirish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, xususiylar hajmini keskin oshirish hamda biznes doiralarning ishonchini yanada mustahkamlash maqsadida:

1. Quyidagilar iqtisodiy o‘shishni ta’minlashda xususiy sektorning rolini oshirish, barcha tarmoq va sohalarda xususiy sektorning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishning asosiy yo‘nalishlari etib belgilansin:

xususiy mulk daxlsizligi va tadbirkorlik faoliyati erkinligini kafolatlash borasidagi institutsional va ma’muriy islohotlarni davom ettirish hamda bu borada qonun ustuvorligini ta’minlash;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini shaffof tarzda xususiylashtirish mexanizmlaridan, eng avvalo, xususiy investorlarni jalb qilishning muhim omili sifatida foydalanish hamda yerlarni auksionga chiqarishda ularning jozibadorligini oshirish uchun infratuzilma va boshqa zaruriy sharoitlarni yaratib berish;

davlat ishtiroki saqlanib qolayotgan tovar va xizmatlar bozorini erkinlashtirish hamda ushbu sohalarga xususiy sektorning kirib kelishi uchun sharoit yaratish, monopoliyaga qarshi organning institutsional salohiyati va vakolatini kuchaytirish orqali sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish;

“tartibga soluvchi gilovina” usulini manzilli qo‘llash orqali imtiyozlar, eksklyuziv huquq va ustunliklarni bekor qilish;

davlat ishtirokidagi korxonalar va tijorat banklarini transformatsiya qilish hamda xususiylashtirishni jadallashtirish, iqtisodiyotda samarasiz ishlayotgan korxonalar ulushini kamaytirish hisobiga sifat jihatidan yangi, xususan, ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) tamoyillariga asoslangan investitsiyalar va ishlab chiqarish unumdorligi yuqori bo‘lgan texnologiyalarning ko‘payishini rag‘batlantirish;

pul va kapital bozorlarini yanada erkinlashtirish hisobiga moliya bozoridagi turli segmentlarning rivojlanishiga turtki berish, shu orqali xususiylashtirilgan va transformatsiya jarayonidagi korxonalarga o‘z faoliyatini moliyalashtirishning muqobil manbalarini shakllantirishga sharoit yaratish;

iqtisodiyotning drayver tarmoqlari, xususan, tog‘-kon, neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari sanoati va boshqa sohalarni kafolatlangan xomashyo bazasi bilan ta’minlash uchun geologiya-qidiruv ishlariga, qazib chiqarish va qayta ishlash jarayoniga xorijiy investorlarni jalb qilishni jadallashtirish, mineral xomashyo bazasi zaxiralarini ko‘paytirishni qo‘llab-quvvatlash;

energiya resurslari, transport va kommunikatsiya bozorlarini rivojlantirish va sohaga xususiy investitsiyalar kirib kelishi uchun sharoitlar yaratish; ichimlik va oqova suv ta’minoti, issiqlik ta’minoti, obodonlashtirish, yo‘l qurilishi, aviatsiya infratuzilmasi sohasida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini keskin ko‘paytirish;

barcha soha va tarmoqlarda korrupsiya holatlarining har qanday ko‘rinishiga nisbatan murosasiz munosabatda bo‘lish va unga qarshi ayovsiz kurashish;

davlat ishtirokidagi korxonalar va tijorat banklarida korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini, shu jumladan “komplaens” nazorat tizimini keng joriy etish, xaridlar tizimi shaffofligini ta’minlash orqali korrupsiyaning oldini olish.

2. Xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish, investitsiyaviy muhit jozibadorligini oshirish hamda davlat aktivlarini (davlat aksiya paketlari, ulushlari, ko‘chmas mulk obyektlari) sotib olgan investorlarga qo‘shimcha qulayliklar yaratish maqsadida:

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini mulk huquqi asosida auksion orqali sotishda davlat aktivlarini sotishda qo‘llaniladigan uch yilgacha bo‘lib-bo‘lib to‘lash tartibi tatbiq etilsin;

bo‘lib-bo‘lib to‘lash sharti bilan sotilgan davlat aktivlari va qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalari bo‘yicha kamida 35 foiz miqdoridagi dastlabki to‘lovni bir yo‘la amalga oshirgan xaridorlarga mazkur davlat aktivlari va yer uchastkalarini kredit ta’minoti sifatida garovga qo‘yish huquqi berilsin.

Vazirlar Mahkamasi bir oy muddatda mazkur bandning [uchinchi xatboshisi](#) bilan joriy etilayotgan davlat aktivlari va yer uchastkalarini kredit ta’minoti sifatida garovga qo‘yish huquqini berish bo‘yicha tartibni ishlab chiqib tasdiqlasin.

3. 2022-yil 1-maydan boshlab ro‘yxati Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan xorijiy davlatlar fuqarolariga O‘zbekiston Respublikasida yashash guvohnomasini talab qilmagan holda, yangi barpo etilayotgan quyidagi ko‘chmas mulk obyektlarini (bundan yer uchastkasi mustasno) sotib olish tarzida investitsiya kiritish huquqi berilsin:

Toshkent viloyati, Toshkent va Samarqand shaharlarida — qurilish davrida tuzilgan shartnomalarga asosan qiymati 150 000 AQSh dollari ekvivalentidan, foydalanishga qabul qilingan ko‘chmas mulk obyektlarida qiymati 180 000 AQSh dollari ekvivalentidan kam bo‘lmagan ko‘chmas mulk obyektlari;

boshqa hududlarda — qurilish davrida tuzilgan shartnomalarga asosan qiymati 70 000 AQSh dollari ekvivalentidan, foydalanishga qabul qilingan ko‘chmas mulk obyektlarida qiymati 85 000 AQSh dollari ekvivalentidan kam bo‘lmagan ko‘chmas mulk obyektlari.

Bunda, mazkur bandda nazarda tutilgan ko‘chmas mulk obyektlarini sotib olish xorijiy davlatlar fuqarolariga O‘zbekiston Respublikasida doimiy ro‘yxatdan o‘tish va yashash guvohnomasini olish uchun asos bo‘lmaydi.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son Farmoniga [6-ilovaga](#) muvofiq xorijiy mamlakatlar fuqarolariga ko‘chmas mulk sotib olish sharti bilan O‘zbekiston Respublikasida yashash guvohnomasini olish uchun talab etiladigan ko‘chmas mulk qiymati miqdori Toshkent viloyati va Toshkent shahrida 400 000 AQSh dollaridan 300 000 AQSh dollari ekvivalentigacha kamaytirilsin.

5. Iqtisodiyotda raqobat muhitini yanada yaxshilash va xususiy sektor oldidagi byurokratik to'siqlarni qisqartirish maqsadida Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi, Monopoliyaga qarshi kurashish qo'mitasi, Moliya vazirligi va Adliya vazirligining quyidagi takliflari ma'qullansin:

a) oxirgi kalendar yilida tovarlar (xizmatlar)ni sotishdan tushgan tushumi bazaviy hisoblash miqdorining o'n ming baravaridan oshmaydigan yuridik shaxslar yoki yakka tartibdagi tadbirkorlar yoxud shaxslar guruhini (tabiiy monopoliya subyektlari, davlat xaridlari va birja savdolari ishtirokchilari, mahsulotlarining narxлари davlat tomonidan tartibga solinadigan xo'jalik yurituvchi subyektlardan tashqari) tovar yoki moliya bozorlarida ustun mavqe egallagan deb e'tirof etmaslik hamda ularga nisbatan monopoliyaga qarshi choralarni qo'llamaslik;

b) 2022-yil 1-sentabrdan boshlab, raqobatga qarshi harakatlarni sodir etgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan quyidagilar uchun moliyaviy jarimalarni qo'llash:

tovar va moliya bozorida raqobatni cheklashga olib keluvchi kelishuvlar (kelishib olingan harakatlar) va iqtisodiy faoliyatni muvofiqlashtirish;

tovar va moliya bozoridagi ustun (monopol) mavqeni hamda yuqori muzokara ustunligini suiiste'mol qilganlik, ijtimoiy va strategik ahamiyatga ega mahsulotlar narxlarini asossiz oshirganlik va insofsiz raqobat;

xo'jalik yurituvchi subyektlarni qo'shib yuborishda, qo'shib olishda va ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) aksiyalarni (ulushlarni) sotib olish bo'yicha bitimlar tuzishda raqobat to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik;

ommaviy savdolarida raqobatga zid harakatlar amalga oshirganlik va monopoliyaga qarshi talablarni buzganlik.

(Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.04.2022-y., 06/22/101/0288-son; 01.06.2022-y., 06/22/145/0459-son; 10.09.2022-y., 06/22/220/0812-son)

Bugungi kunda hududlarni kompleks va mutanosib ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, ularning mavjud salohiyatidan samarali va optimal foydalanishda kichik biznes sektorini qo'llab-quvvatlash va qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish sohasidagi davlat siyosati 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi belgilangan ustuvor yo'nalishlar asosida olib borilmoqda. Jumladan, Harakatlar strategiyasida faoliyat ko'rsatayotgan erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar va kichik sanoat zonalarini samaradorligini oshirish, yangilarini tashkil etish, yo'l-transport infratuzilmasini yanada rivojlantirish, shuningdek, davlat mulki xususiylashtirilgan ob'ektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish vazifalari belgilangan. Shuni ta'kidlash lozimki, o'rta va kichik biznes tushunchasini aniqlashda yagona yondashuv mavjud emas. Iqtisodiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, kichik va o'rta biznes mezonlarini aniqlash uchun ikkita

umumiy yondashuv mavjud bo'lib, birinchi miqdoriy yondashuv o'z ichiga ishlovchilar soni, ishlab chiqarish quvvati, sotish hajmi, aktivlar qiymati va shu kabi mezonlarni qamrab oladi. Boshqa tomondan, sifat yondashuviga ustunlik berilganda, ya'ni biznesning ta'sischilari va boshqaruvchilari o'rtasidagi konsensus, ta'sischilar yoki boshqaruvchilarni o'z zimmasiga olishi mumkin bo'lgan biznes riskining darajasi, ta'sischilar yoki boshqaruvchilarning biznes ishidagi pozitsiyasi va raqobat doirasida biznesdagi vaziyatga bog'liq masalalarni ko'rib chiqishda ba'zi mezonlar sub'ektiv xarakterga ega bo'lib qolishi mumkin. Xususan, Turkiyada kichik va o'rta biznesni aniqlashda "Sanoat va savdo vazirligi faoliyatini tashkil etish va majburiyatlari to'g'risida"gi qonunga qo'shimcha moddalariga asosan xodimlar soni 250 nafar va yillik sotishdan tushgan tushum yoki balans qiymati 25 mln. turk lirasigacha bo'lgan mezonlar belgilangan. 2012 yida mazkur qoidalarga o'zgartirishlar kiritilgan bo'lib, xodimlar soni 250 nafar va yillik sotishdan tushgan tushum yoki balans qiymati 40 mln. turk lirasigacha bo'lgan mezonlar asosida aniqlanadi. Baginova va Belomestnovlar (2015) ta'kidlashicha, jahon iqtisodiyotining rivojlanish tajribasidan ko'rinib turibdiki, davlatning xavfsizligi, raqobatbardoshligi va barqarorligi kichik biznesning rivojlanish darajasiga bog'liqdir. Kichik biznesni rivojlantirish sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ularning qo'llab-quvvatlashni moliyaviy, mulkiy, huquqiy, infratuzilmaviy, uslubiy va boshqa barcha spektrdagi mexanizmlarini sifatli yangi darajadagi chora-tadbirlar va instrumentlarni shakllantirish bilan belgilanadi (Kolpakidi, 2019). Jahon iqtisodiyotida yuqori natijalarga erishgan mamlakatlar tajribasi ko'rsatmoqdaki, mazkur mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali, aholining turmush darajasini yuksaltirishga erishilgan. Masalan, YeIga a'zo mamlakatlarda 67 foiz, Germaniyada 65 foiz, AQShda 52 foiz, Yaponiyada 80 foiz va YeI mamlakatlarida 70 foiz banda aholining ulushi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasiga to'g'ri keladi (Zunnunova X., 2018).

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, raqobat va monopoliya biznesning asoslaridan hisoblanadi, agarda raqobat bo'lmasa, sifatli mahsulotlarning ishlab chiqarilishi kuzatilmaydi, tashkilotlarda ungga bir raqobat topilishi mahsulotlarning sifatini oshishiga sabab bo'ladi.

Yuqori qo'shilgan qiymatli raqobatdosh, sifatli mahsulot ishlab chiqarish, mineral-xomashyo va qishloq xo'jaligi resurslarini chuqur qayta ishlash bo'yicha yuqori texnologiyali zamonaviy ishlab chiqarishlarni barpo etishga xorijiy va mahalliy investisiyalarni jalb etish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishda, hududlarning ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda samarali foydalanish hamda aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirishda KSZlarning faoliyatini samarali tashkil etishda quyidagilar muhim hisoblanadi.

1. Kichik sanoat zonalarini tashkil etishda muhandislik-kommunikatsiya hamda transport infratuzilmasini qurish bo'yicha loyihalarning o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlash.

2. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidan kelib chiqib, kichik sanoat zonalarida faoliyat ko'rsatayotgan kichik biznes subyektlariga ijara to'lovlarini tabaqalashtirish, iqtisodiy faol bo'lmagan hududlardagi kichik sanoat zonalarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlari asosida respublika byudjetidan moliyalashtirish.

3. Kichik sanoat zonalarida faoliyat ko'rsatayotgan kichik biznes sub'ektlariga berilayotgan soliq va majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar berish tartibini faoliyat turlari bo'yicha qayta ko'rib chiqish.

Mamlakatimizda mahalliy mineral-xom ashyo resurslarini chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo'shimcha qiymatga ega raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zamonaviy korxonalar tashkil etish, hududlarning ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks va samarali foydalanish, shu asnoda yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadini oshirish uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiyalarni jalb qilishning muhim omili sifatida erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini barpo etishga alohida e'tibor berilmoqda. Kichik sanoat zonalarining tashkil qilinishi zamonaviy raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish turlarini tashkil etish, yangi ish o'rinlari yaratish hamda aholi daromadlarining o'sishini ta'minlashga, mamlakat yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish va hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xususan, Prezident Sh. Mirziyayev tomonidan ta'kidlab o'tilganidek: "Biz iqtisodiyotimizga sarmoya kiritishga intiladigan investorlar uchun hududlar va tarmoqlar bo'yicha investisiya loyihalarini puxta shakllantira olsak, bu masalada ijobiy natijaga erishish mumkin. Bu borada erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalarida biznes sub'ektlarini joylashtirish, ularga imtiyoz va preferensiyalar berishni tashkiliy va huquqiy jihatdan tartibga solish lozim".

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayranci A.E. & Ayranci E. (2015). A Research on Job Satisfaction Factors of Private Entrepreneurs: The Case of Beylikduzu Organized Industrial Zone. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 268 – 277.

2. Celik, A. & Akgemici, T. (2007). *Girisimcilik kulturu ve Kobi'ler* [The culture of entrepreneurship and SMEs]. Ankara: Gazi Publications.

3. <http://parliament.gov.uz/uz/events/committee/23612/>.

4. <http://stat.uz>.

5. <http://uza.uz/oz/politics>.

6. <http://www.doingbusiness.org/data>.

7. <https://uzlidep.uz/news-of-party/3976>.

8. Smallbone, D., Piasecki, B., Venesaar, U., Todorov, K. & Labrianidis, L. (1999). Internationalization and SME development in transition economies: An international comparison. *Journal for Small Business and Enterprise Development*, 5(4), 363–375.

9. Stevenson, L. (2010). *Private sector and enterprise development: Fostering growth in the Middle East and North Africa*. Canada: IDRC Publications.

10. *The economic development of Spain* / International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) -Baltimore, 1967.